

فلسفه اشتراط شیر خوردن مستقیم نوزاد؛ برای تحقق محرمیت رضاعی

* صدیقه نجف زاده

** محمدصادق فاضل

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۸/۲۴

چکیده

دوران شیرخوارگی حساس‌ترین مرحله از مرحله رشد و تکامل کودک است. بنابراین، در این برهه از زندگی، باید توجه بیشتری به مراقبت از تغذیه و سلامت کودک داشت. شیر مادر، بهترین غذا برای کودک محسوب می‌شود که اگر نوزاد به طور مستقیم از سینه مادر تغذیه کند، فواید آن دوچندان می‌شود. خداوند متعال نیز به شیرخوردن مستقیم کودک از مادر توجه ویژه داشته است، به گونه‌ای که یکی از شرایط شیر خوردن برای محرمیت رضاعی را شیر خوردن مستقیم کودک از مادر دانسته است. از این رو، این مسئله مطرح می‌شود که چه حکمتی در شیر خوردن کودک به صورت مستقیم وجود دارد؟ این مقاله با روش توصیفی تحلیلی و بررسی اسنادی، به پاسخ این سؤال می‌پردازد که فلسفه اشتراط شیرخوردن مستقیم نوزاد از مادر، چه نقشی در محرمیت رضاعی دارد؟ یافته‌های پژوهش حاکی از این است که خداوند خواسته است تا با حکم به شیر دادن مستقیم، به والدین بیاموزد که اولاً،

* دانش‌آموخته سطح دو، مدرسه علمیه الزهراء (ع)، بابل / s.najafzadeh.1547@gmail.com

* استاد سطح عالی حوزه علمیه قم m_60_sfazel@yahoo.com

کودک باید تغذیه سالم داشته باشد. ثانیاً، کودک علاوه بر تغذیه سالم، به آرامش و محبت نیز احتیاج دارد. ثالثاً، محرمیت رضاعی زمانی محقق می‌شود که کودک مستقیم از سینه زن شیر بخورد؛ اگر زن شیر را بدوشند و به کودک بخورانند، محرمیت رضاعی محقق نخواهد شد.

کلیدواژه‌ها: کودک، شیر دادن مستقیم، مادر، محبت، محرمیت رضاعی، دایه، آرامش عاطفی

مقدمه

یکی از زیباترین جلوه‌هایی که خدای متعال در وجود زن قرار داده، موهبت مادری است که این به واسطه تولد یک انسان (فرزند) به زن عنایت شده است. بر پایه تعالیم دینی، مادر به عنوان ریشه و سرچشمه کودک، نقش کلیدی در رشد او ایفا می‌کند که این مهم از طریق شیر دادن به کودک با شیر جانی خود محقق می‌شود. از آنجا که شیر مادر با توجه به ابتدایی‌ترین نیازهای کودک، به بهترین کیفیت در بدن مادر تولید می‌شود، عالی‌ترین و مقوی‌ترین غذای کودک در ماه‌های نخستین تولد اوست و نقش تعیین‌کننده‌ای در رشد جسمانی، روانی و عاطفی کودک دارد. به همین دلیل، قرآن کریم، تغذیه با شیر مادر را از حقوق کودک دانسته و از مادران می‌خواهد که این نعمت خدادادی را از کودک خود دریغ نکنند و دو سال تمام به آنان شیر دهند.

علاوه بر این، دوره شیرخوارگی حساس‌ترین، مهم‌ترین و حیاتی‌ترین دوره رشد و تکامل کودک محسوب می‌شود که بر سرنوشت و آینده او تأثیر مستقیم دارد و زمینه‌ساز اخلاقیات و سرشت کودک می‌باشد. با اینکه قرآن کریم بر ضرورت تغذیه کودک با شیر مادر تأکید کرده و این موهبت الهی دارای مزایای بسیار مهمی است، ولی گاهی روال زندگی به گونه‌ای است که بعضی از کودکان از این مزیت، و مهر و عاطفه مادری محروم می‌شوند. خداوند متعال برای این معضل، جایگزین قرار داده و اجازه داده است که زن دیگری این کار را به عهده بگیرد و به کودک شیر دهد و برای بیان این جواز مسئله‌ای را مطرح کرده به نام «محرمیت رضاعی»؛ به این معنا اگر کودک شیرخواری، با حفظ شرایطی (خمینی، ۱۳۷۷)؛ از زنی شیر

بخورد، طبق نص صریح قرآن (نساء: ۲۳)، این کودک در حکم فرزند واقعی‌اش است و این کودک با آن زن و فرزندان و شوهرش محرم می‌شود.

محرمیت رضاعی، شرایطی دارد که یکی از شرایط محرمیت رضاعی این است که کودک به صورت مستقیم از سینه زن شیر بخورد و اگر شیرزن را بدوشند و به کودک بخورانند، محرمیت رضاعی محقق نخواهد شد (خمینی، بی‌تا، ج ۳، ص ۴۷۵؛ سبزواری، ۱۴۱۳، ج ۲۵، ص ۱۵؛ مکارم شیرازی، ۱۴۲۴، ج ۳، ص ۲۰).

سؤالی که در این رابطه مطرح است اینکه چه حکمتی در شیر خوردن کودک به صورت مستقیم در صدق عنوان محرمیت رضاعی وجود دارد؟ آیا می‌توان گفت: خداوند با این حکم خواسته است به پدران و مادران بگوید که کودک فقط به تغذیه احتیاج ندارد و باید به کودک محبت کرد و عشق ورزید؟

در جامعه کنونی با توجه به تحولات اجتماعی و فشار اقتصادی در جامعه، والدین تمام تلاش خود را به کار می‌گیرند تا به بهترین وجه، نیازهای کودک (تغذیه، پوشاک و...) را برآورده کنند. به همین منظور، بانوان هم، هم پای مردان در بیرون از خانه مشغول به کار هستند این مسئله موجب شده که در برخی موارد، والدین در رسیدگی و تربیت کودک خود دچار مشکل شده و کودک نیز از مهم‌ترین نیاز روانی خود مهر و محبت محروم شود. در حالی که این نیاز، اساس و پایه تربیت کودک است و باید مورد توجه ویژه قرار گیرد. حتی در خانواده‌هایی که کودک شیرخوار دارند، دیده می‌شود که مادران به دلایل مختلف امثال اشتغال و...، فقط به تغذیه کودک اهمیت داده و در برخی موارد، ممکن است برایشان مهم نباشد که مهر و محبت مادری را با شیر به کودک منتقل کنند.

مسئله شیر خوردن مستقیم از مادر و توجه به نیاز روانی و اشباع نمودن نوزاد در

این زمینه، به قدری دارای اهمیت است که حتی در صدق عنوان محارم رضاعی، موضوع شیردهی مستقیم مطرح شده است؛ زیرا این قسم از شیردهی، که توسط غیرمادرو یا دایه انجام می‌گیرد، از روش‌های معمول است که نمونه‌های تاریخی نیز گواه بر این مطلب هستند. پیامبر بزرگوار اسلامی نیز نمونه‌ای از آن است (اصفهانی، ۱۳۷۵، ص ۷۵). بنابراین، شیردادن مستقیم از ناحیه دایه، همان اثرات و فواید را دارد که شیردهی مستقیم از مادر واقعی می‌تواند داشته باشد. به همین دلیل، می‌توان گفت: در صدق عنوان محارم مورد توجه قرار گرفته است.

فواید شیردهی مستقیم به کودک

شیر مادر یکی از الطاف آشکار الهی و مائده بهشتی است که خداوند آن را در درون مادر قرار داده است تا کودکان پاک و شایسته مقام ایمان و صلاح، از آن تغذیه کنند و رشد یابند. بنابراین، مادران باید قدر دان این نعمت گران بها و کم‌نظیر باشند. شیر مادر برای کودک، از هر شیر دیگری بهتر است، زیرا بیشتر از هر غذای دیگر، به گوهر غذایی شیرخوار، که در زندگی جنینی به او می‌رسد، شباهت دارد و نوزاد با آن بیشتر مأنوس است و آن را با اشتهای بیشتری می‌خورد، حتی به تجربه ثابت شده است که مکیدن شیر در دفع آزار شیرخوار بسیار سودمند است (ابن سینا، ۱۳۸۶، ص ۲۴۷). در شیر مادر، موادی موجود است که هیچ چیز نمی‌تواند جایگزین آن شود. به همین دلیل، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «هیچ شیری برای نوزاد بهتر از شیر مادر نیست» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۵، ص ۱۵۷). شیر مادر هر قدر هم اندک باشد، باز برای سلامت فرزند از هر شیر دیگری بهتر است. در اینجا به فواید شیر مادر اشاره می‌گردد:

الف. فواید جسمی

شیر مادر حاوی موادی است که از نظر کیفیت و کمیت قابل جذب برای شیرخوار بوده، مواد و ویتامین‌های مورد نیاز و رشد کودک را تأمین می‌کند. هیچ ماده‌ای وجود ندارد که بتواند جای شیر مادر را بگیرد. بیشتر از ۴۰۰ ماده مفید در شیر مادر وجود دارد که نمی‌توان آن را در آزمایشگاه تهیه کرد. مانند گلبول‌های سفید خون و ایمنوگلوبولین که شیرخوار را در برابر بیماری محافظت می‌کند (مختاریان و دیگران، ۱۳۹۶). علاوه بر این، شیردهی مستقیم با شیر مادر فواید جسمی‌ای برای کودک دارد که این فواید در شیردهی غیرمستقیم وجود ندارد و علت آن ویژگی‌های شیر در وجود مادر است. این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱. تازه و دارای حرارت مناسب و قابل دسترسی: شیر مادر در هر زمانی، تازه و دارای دما و حرارت مناسب است و با توجه به نیاز کودک لحظه به لحظه، ساعت به ساعت و ماه به ماه، تغییر می‌کند بدون اینکه گرم یا سرد باشد و نیاز به حمل داشته باشد (رک: سرسره، بی‌تا) و کودک می‌تواند به دفعات از شیر مادر استفاده کند؛ چون به طور طبیعی و خام به مصرف می‌رسد، هیچ کدام از مواد خود را از دست نمی‌دهد (محمدزاده، ۱۳۸۴، صص ۳۷-۳۹).

حال اگر مادر بخواهد شیر خود را برای مدتی در دمای اتاق نگهدارد، در این صورت شیر دوشیده شده در درجه حرارت اتاق به شرطی که دور از آفتاب، گرمای چراغ و یا شوفاژ باشد، حداکثر ۶ تا ۸ ساعت قابل استفاده است (کیانی، ۱۳۸۶، صص ۹۴). اگر مادر بخواهد شیر خود را برای کودک ذخیره کند، کارشناسان توصیه می‌کنند شیر دوشیده شده را باید بلافاصله داخل یخچال و یا فریزر قرار داد. این کار، دمای شیر را تغییر می‌دهد و شیر بهترین حالت دمایی خود برای کودک را از

دست خواهد داد.

مدت زمانی که شیر به طور امن می‌تواند برای هر بار استفاده نوزاد نگهداری و برای موارد بعدی استفاده شود، در جدول زیر آمده است (پروتوکول شماره ۸ آکادمی پزشکی و شیردهی).

محل نگهداری	دما		بیشترین زمان نگهداری
در یک اتاق	C°۲۵	F°۷۷	شش تا هشت ساعت
کیسه‌های حرارتی عایق شده با یخ‌های فشرده شده			تا ۲۴ ساعت
در یخچال	C°۴	F°۳۹	تا ۵ روز
در فریزر داخل یک یخچال	- C°۱۵	F°۵	دو هفته
یخچال و فریزر ترکیب شده با درب‌های مجزا	- C°۱۸	F°۰	۳ تا ۶ ماه
فریزرهای تمام یخ و قوی	C°۲۰-	F°۴-	۶ ماه تا یک سال

تحقیقات نشان می‌دهد که فعالیت آنتی‌اکسیدانی در شیر، در طول زمان کاهش می‌یابد. اما هنوز هم برای جانشینی برای شیر جانشین نوزاد، در سطح بالاتری قرار می‌گیرد (رک: ها ان، ۲۰۰۴)

۲. دارای مواد مغذی: شیر مادر ترکیبی بی نظیر است که شامل بیشترین مواد غذایی لازم به مقدار مناسب برای تغذیه کودک می باشد و شامل تمام مواد مغذی (پروتئین، ویتامین، لیپاز، آهن و چربی) است که شیرخوار در ۴ تا ۶ ماهه اول زندگی به آنها نیاز دارد. تعادل مواد غذایی و مغذی موجود در شیر مادر در سطح عالی و در بهترین شکل ممکن، برای سیستم فیزیکی بدن کودک در حال رشد مؤثر است (مخبر، ۱۳۹۵، صص ۱۸۳-۱۸۴).

هریک از مواد مغذی موجود، یکی از نیازهای کودک شیرخوار را تامین می کند. آهنی که در شیر مادر موجود است، با آنکه کم می باشد، ولی به دلیل وجود عواملی چون لاکتوفرین و میزان اسیدی بودن شیر مادر، جذب آهن آن، مراتب بهتر از سایر انواع شیر صورت می گیرد. بنابراین، کودکانی که از شیر مادر تغذیه می کنند، کمتر دچار کم خونی می شوند و حتی تا زمان شروع تغذیه کمکی، به قطره کمکی آهن نیازی پیدا نمی کنند (کیانی، ۱۳۸۶، ص ۱۰۲). شیر مادر به دلیل داشتن پروتئین های فراوان، که این پروتئین ها حاوی نیمی از کازئین و برخی اسیدهای آمینه خاص (پروتئینی که از مجموعه ای از اسیدهای آمینه ساخته شده است) موجود در شیر گاو هستند، قابل هضم تر است. در رابطه با مواد چرب (یا لیپیدها)، شیر مادر از ۸۰٪ تری گلیسیرید ساخته شده و کلسترول بیشتری دارد و به این ترتیب، برای عملکرد بدن نوزاد بسیار مناسب است. علاوه بر این، شیر مادر ۴ برابر بیشتر از شیر گاو اسید لینولئیک دارد، این اسید برای ساخت سلول های مغزی ضروری بوده (رک: میفان، بی تا) و عامل رشد مغز و تکامل سیستم عصبی کودک است. لیپاز موجود در شیر مادر، موجب جذب بهتر شده، نیمی از انرژی مورد نیاز طفل را از چربی شیر فراهم می کند. چربی شیر مادر از نظر

کمی در زمان‌های مختلف تفاوت می‌کند. چنان‌که اولین شیری که بعد از مکیدن تراوش می‌شود، ۲-۱ درصد چربی دارد. لذا بسیار کم چربی و آبکی است و عطش طفل را مرتفع می‌کند. شیری که در مرحله بعد ترشح می‌شود، ۴-۳ برابر بیشتر چربی دارد و انرژی طفل را تأمین می‌کند و در پایان تغذیه طعم شیر عوض می‌شود و کودک از خوردن امتناع می‌کند. این تغییر طعم، نقش ترمزکننده‌ای در پرخوری و چاقی نوزاد دارد (فلسفی، ۱۳۷۳). از سوی دیگر، تمام ویتامین‌های محلول در چربی و آب، که برای یک تغذیه صحیح و سلامت مورد نیاز است، در شیر مادر وجود دارد، ولی مقدار آن در کودکان متفاوت است. بنابراین، نوزادی که از شیرمادر تغذیه می‌شود، به شربت یا قطره ویتامین نیازی ندارد. کلیه ویتامین‌ها، املاح، کربوهیدرات‌ها و... به نسبت لازم و متناسب با نیازهای کودک در شیرمادر وجود دارد و رشد و سلامت وی را تأمین می‌کند.

اما اگر شیرمادر دوشیده شود، ممکن است برخی خواص خود را از دست بدهد. برای نمونه، کارشناسان توصیه می‌کنند که مادر بهتر است برای نگهداری شیر در یخچال یا فریزر، شیر را در ظروف پلاستیکی جمع‌آوری و ذخیره کند؛ چون ظروف شیشه‌ای هم زود می‌شکنند و هم لکوسیت‌ها یا گلبول‌های سفید موجود در شیرمادر به جدار ظرف شیشه‌ای می‌چسبند و خاصیت خود را از دست می‌دهند (رک: آیت‌اللهی، ۱۳۹۱).

یا اینکه در ابتدای هر بار شیردهی، شیرمادر آبکی‌تر است و آب مورد نیاز بدن کودک را تأمین می‌کند، اما به تدریج به مقدار چربی شیر افزوده می‌شود، به طوری که در پایان هر مرحله شیردهی، مقدار چربی که برای رشد نوزاد ضروری است، بیشتر می‌شود. بنابراین، هر چه مدت شیردهی طول بکشد، نوزاد از چربی بیشتری

استفاده می‌کند و کاملاً سیر می‌شود. در نتیجه، فاصله بین دو مرحله شیردهی نیز بیشتر خواهد شد و افزایش وزن نوزاد طبق منحنی رشد، طبیعی خواهد بود (مخبر، ۱۳۹۵، ص ۱۹۱). حال اگر شیردوشیده شود، این تنظیم به هم می‌خورد و کودک از این فرایند محروم می‌شود.

۳. استریل و بدون میکروب: شیرمادر، شیری است که تمیز و عاری از میکروب‌های بیماری‌زا و استریل است و به علت سلول‌های زنده و عوامل مختلف ضد میکروبی که در آن است (که با غلظت بیشتر در آغوز وجود دارد)، می‌توانند باکتری‌ها، ویروس‌ها و انگل‌ها را از بین ببرند و در نتیجه، احتمال ابتلای شیرخوار را به بسیاری از عفونت‌ها، به خصوص عفونت‌های گوارشی و تنفسی و گوش میانی کاهش دهند؛ حتی در صورت ابتلا به بیماری، شدت و احتمال مرگ و میر ناشی از آن در نوزادی که از شیرمادر تغذیه می‌کند، به مراتب کمتر از سایر شیرخواران کند (علیمردانی، ۱۳۹۰، ص ۲۰).

از مزایای دیگر شیرمادر برای نوزاد این است که به علت دارا بودن ماده ایمنی به نام «ایمونوگلوبین»، تا حدود زیادی اسهال و استفراغ نوزاد را کاهش می‌دهد و نسبت به بعضی بیماری‌های دیگر، مصونیت ایجاد می‌کند. از این رو، می‌توان گفت: اولین واکسن نوزاد است. در نوزادانی که با شیشه شیر تغذیه می‌شوند، اسهال ۳ تا ۴ بار بیشتر رخ می‌دهد (ر.ک: سرسره، بی‌تا).

شیرمادری که به طور غیرمستقیم در همان لحظه پس از دوشیدن یا به صورت ذخیره شده در دفعات مختلف به کودک داده می‌شود، با وجود اینکه با تمام خواصش از مادر دوشیده شده است، ولی دارای معایبی و مشکلاتی است: اولین مشکل آن قرار گرفتن در معرض میکروب‌های بیماری‌زا است. این میکروب‌ها

ممکن است موجب بیمار شدن کودک شوند.

از سوی دیگر، برای تغذیه کودک با این شیر نیاز به ظرف یا بطری (شیشه شیر) است که از قبل جوشانده شده و عاری از هر میکروب باشد. این کار در هر شرایط و زمانی، همیشه آسان و امکان پذیر نیست و نیاز به دقت بالا دارد. دومین مشکل این است که اگر شیر را با شیشه پستانک به کودک دهند، روش مکیدن آن با روش مکیدن مستقیم متفاوت است و شیرخوار برای خوردن شیر از شیشه پستانک، نیاز به اکسیژن بیشتری دارد. همچنین، حس مکیدن کودک که از دوران جنینی در او است، به طور مصنوعی از این طریق ارضا می شود (مهدک، بی تا).

ب. فواید روحی و روانی

علاوه بر فواید جسمی، که شیر خوردن مستقیم دارد، یک مجموعه فواید روحی و روانی را نیز می توان برای شیر خوردن مستقیم برشمرد:

۱. آرامش عاطفی و امنیت: شیر دادن تنها تغذیه نیست، بلکه تبادل عاطفی و تقویت روحی است. کودک به هنگام مکیدن شیر مادر، صدای قلب مادر را می شنود و آرامش نسبی می یابد. تغذیه با شیر مادر، منجر به ایجاد رابطه عاطفی مستحکم و دو طرفه بین مادر و فرزند می گردد. مادر و فرزند هر دو کاملاً ارضای عاطفی شده و همین پیوند عاطفی، آثار بسیاری بر روان و شخصیت کودک دارد و این کودکان از نظر روانی و جسمی سالم هستند. به عقیده روان شناسان، شیر مادر، کودک را شاد و خرسند می دارد و از نظر اخلاقی در کودک اثر مثبتی دارد (جانسون، ۱۳۹۲، ص ۷۱). از سوی دیگر، شیر دادن از پستان موجب یک رابطه لذت بخش و بسیار قوی بین مادر و کودک می شود که تأثیرات دوطرفه ای را بین

کودک و مادر ایجاد می‌کند. این تأثیرات از زمانی که نوزاد به شکل جنین در مایع آمنیوتیک وجود داشته، بوده است (رک: نی نی پلاس، بی تا).

کودک زمانی که از مرحله جنینی خارج می‌شود، در او احساس ناامنی در او ایجاد می‌شود، اما هنگامی که برای شیر خوردن در آغوش مادر قرار می‌گیرد، احساس امنیت می‌کند؛ احساس امنیتی که در رشد شخصیت او تأثیر بسزایی دارد و از نابسامانی‌های روحی، ترس و اضطراب در درون کودک جلوگیری می‌کند. تماس پوست به پوست مادر و کودک در هنگام مکیدن شیر، موجب تحریک ترشح هورمون اکسی توسین در بدن مادر می‌شود و این هورمون، علاوه بر تحریک ترشح شیر، آثار مفیدی بر خلق و خوی مادر و ایجاد ارتباط عاطفی مادر و کودک می‌شود. از سوی دیگر، این کودک نسبت به کودکانی که به طور غیرمستقیم شیر تغذیه می‌کنند، معمولاً دفعات بیشتری از مادر شیر می‌نوشند و این کار تولید خوب شیر را بهبود می‌بخشد (همان).

در ظرف سه دهه اخیر، تحقیقات گسترده‌ای در زمینه روابط عاطفی - روانی مادر و فرزند صورت گرفته است که نتایج همه آنها، بر اهمیت تغذیه زود هنگام و انحصاری با شیر مادر و در نتیجه، تماس بسیار نزدیک و مستقیم مادر و نوزاد از لحظه تولد تأکید دارد. هرگاه تماس مادر و نوزاد، هرچه زودتر شروع شود، موجب تفاوت محسوسی در رفتار مادر و فرزند می‌شود، طول مدت تغذیه افزایش می‌یابد و بچه‌ها از رشد بهتری برخوردار می‌شوند و امکان بروز عفونت در بین آنان، به مراتب کمتر است (کلیشادی، ۱۳۸۳).

۲. محبت به کودک: یکی از مطالبی از نظر علمی ثابت شده است، اینکه کودک شیرخوار، تنها به وسیله شیر مادر، رشد و نمونمی‌یابد، بلکه توجه و

عاطفه‌ای که مادر به کودک شیرخوار نشان می‌دهد، در رشد او مؤثر است. اهمیت این غذای عاطفی از غذای بدنی، در رشد کودک، کمتر نیست و کودک در هنگام تغذیه مستقیم از مادر، علاوه بر خوردن شیر، از عواطف مادری هم برخوردار است (باقری طاقانکی، ۱۳۸۸، ص ۲۵۱). وقتی مادر کودک را در آغوش می‌گیرد و با نگاه مهرآمیز از شیره جان خود به کودک شیر می‌دهد و محبت لازم را ابراز می‌کند، در واقع زیربنای ارتباط با دیگران را در کودک ایجاد می‌کند. پیامبر اسلام در مورد ترحم و محبت به کودکان می‌فرماید: «کودکان خود را دوست بدارید و به وعده‌ای که به آن‌ها داده‌اید وفا نمایید، خداوند بر چیزی خشم نمی‌گیرد، آن چنانکه به خاطر زنان و کودکان خشم می‌گیرد» (فیض کاشانی، ۱۴۱۷، ج ۲، ص ۲۳۷).

کودکی که با شیر مادر بزرگ می‌شود، از بدو تولد با شیر خوردن، مهر و محبت اخلاق و مهربانی را از مادر می‌آموزد و با این صفات خوب بزرگ می‌شود. تپش قلب مادر گرمی وجود مادر، بوی مادر، احساس لطیف مادر، لبخند مادر و ... همه و همه، آرام‌بخش جان و روان کودک است و شکل‌دهنده شخصیت خوب آینده اوست.

اکثر مادران در هنگام شیردهی، نوزاد را در آغوش می‌گیرند، با مهربانی با او صحبت می‌کنند و او را در هنگام شیردادن نوازش می‌کنند. در این حالت، صورت مادر در فاصله ۲۰ تا ۲۵ سانتیمتری نوزاد است که بهترین فاصله برای دید نوزاد است. صدای قلب مادر، که از دوره جنینی برای نوزاد آشنا است، او را آرام می‌کند. این آرامش، به خصوص برای نوزاد ناآرام لازم و ضروری است. آغوش گرم و مهربان مادر، بهترین جای دنیا برای نوزاد است.

بحث و تحلیل

فقیهان یکی از شرایط اساسی در محرمیت به وسیله رضاع را، شیردهی مستقیم می‌دانند. فقیهان معتقدند که خوردن شیر به وسیله مکیدن از پستان باشد، پس اگر شیر را به حلق او بدوشد، یا دوشیده شده را از زن بیاشامد، حرمت پیدا نمی‌کند (خمینی، بی‌تا، ج ۳، ص ۴۷۵؛ سبزواری، ۱۴۱۳، ج ۲۵، ص ۱۵؛ مکارم شیرازی، ۱۴۲۴، ج ۳، ص ۲۰).

فقیهان برای این مسئله به چند دلیل تمسک کرده‌اند:

۱. مسمای ارتضاع صدق کند (نجفی، بی‌تا، ج ۲۹، ص ۲۹۴). مرضعه، به معنای کسی است که از سینه خود به فرزندش شیر می‌دهد (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۸، ص ۱۲۷؛ واسطی، ۱۴۱۴، ج ۱۱، ص ۱۶۷). همچنین، در روایتی از امام باقر علیه السلام که از پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نقل می‌کند، شخصی نزد ایشان آمد و ضمن تعریف داستان خود برای پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، در مورد مادر خود می‌گوید: «قَالَ ثُمَّ كَشَفَ عَنْ صَدْرِهِ فَإِذَا ثَدْيٌ ثُمَّ عَصْرُهُ فَخَرَجَ مِنْهُ اللَّبَنُ ثُمَّ قَالَ هُوَذَا أَرْضَعْتُهَا كَمَا كَانَتْ تُرَضُّعِي» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۵، ص ۲۰۰). در این روایت، راوی، برای «شیر دادن از سینه»، از واژه «ارتضاع» استفاده می‌کند. بنابراین، برای صدق واژه «ارتضاع» در محرمیت، شیر خوردن کودک باید مستقیم از سینه مادر باشد.

۲. روایت زراره از امام صادق علیه السلام که می‌فرماید: «محرمیت رضاعی تحقق پیدا نمی‌کند، مگر در صورتی که کودک از سینه، دو سال شیر بخورد» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰، ص ۳۸۶). این روایت هر چند در دلالت بر شرایط محرمیت قابل خدشه است، اما تصریح می‌کند که کودک باید مستقیم از سینه زن شیر بخورد. در کتب روایی شیعه، روایات دیگری با همین مضمون، با اندکی تفاوت وجود

دارد که نشان از مستفیضه بودن این روایات و قابل اعتماد بودن این گونه روایات دارد.

افزون بر بحث فقهی، این حکم فقهی نشان می‌دهد که اتصال کودک به مادر تا چه حد برای دین اسلام اهمیت دارد. حتی می‌توان ادعا کرد که خداوند متعال با این حکم شرعی خواسته است:

۱. کودک به هنگام شیر خوردن از مادر یا دایه، از فواید بسیار جسمی و روحی بهره‌مند شود؛ یعنی کودک شیر تازه و دارای حرارت مناسب و قابل دسترسی داشته باشد، مواد مغذی شیر از بین نرود، شیر استریل و بدون میکروب باشد. همچنین، کودک در آغوش مادر، آرامش عاطفی و امنیت به دست می‌آید و محبت را همراه با شیر از مادر دریافت می‌کند.

۲. به پدران و مادران بیاموزد که هدف از شیر دادن به کودک، تنها تغذیه او نیست، بلکه کودک به محبت و آرامش نیز نیاز دارد. دایه موظف است تا به طور مستقیم به کودک شیر بدهد، تا همراه تغذیه سالم، آرامش و محبت را به کودک تزریق کند. در نتیجه کودک علاوه بر تغذیه، به آرامش و محبت نیاز دارد. بنابراین، همه همت پدران و مادران، تنها نباید برای رشد جسمی آنها باشد، بلکه محبت و آرامش دو نیاز اساسی کودک محسوب می‌شوند که والدین نباید از آنها غفلت کنند.

اهمیت محبت به فرزند

محبت مهم‌ترین نیاز اساسی و طبیعی کودک می‌باشد؛ زیرا اساس رشد جسمی و روانی کودک را در بردارد و زندگی او در سایه مهر و محبت رنگ می‌گیرد. کودکی که از این نعمت بزرگ بهره‌مند نیست، هرگز به شکوفایی و سعادت

نمی‌رسد و دچار ناهنجاری‌های روانی می‌شود. کمبود محبت، مشکلاتی را پدید می‌آورد که نه تنها برای خود طفل زیان‌بخش است بلکه زمینه‌آشفتگی‌های اجتماعی فراهم می‌سازد.

هیچ چیز به اندازه محبت والدین طفل را آرام و مطمئن نمی‌سازد. به همین خاطر محبت به کودک از دیدگاه اسلام اهمیت زیادی دارد و پیشوایان دینی سفارش‌های فراوانی به آن نموده‌اند (قائمی، بی‌تا، صص ۱۴۴-۱۴۵). چنان که رسول خدا ﷺ در این باره فرمود: «کودکان را دوست بدارید و با آنان مهربانی کنید» (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۶، ص ۴۹)

از آن جایی که والدین، به خصوص مادر اولین کسی است که کودک با او ارتباط دارد، لازم است به این نیاز کودک توجه ویژه داشته باشند و بدانند که پاسخ‌گویی صحیح به این نیاز، پایه و اساس تربیت کودک را تشکیل می‌دهد و تنها نقطه امید، شادی و نشاط کودک ایجاد می‌کند. محبت زمینه‌ای برای تشکیل اخلاق در ذهن کودک است. طفل به هنگامی که در محیط محبت‌آمیز رشد می‌کند، این قدرت را به دست می‌آورد که در بزرگی با مشکلات بدون اضطراب و تشویش مواجه شود. از سوی دیگر، به او راه محبت کردن را نشان می‌دهیم (قائمی، بی‌تا، ص ۱۴۵).

محبت به کودک، به سن خاصی اختصاص ندارد و تا پایان عمر بدان نیاز دارد. اما محبت ویژه و کامل در یک سال اول زندگی او، بسیار مهم است. یک سال اول زندگی کودک، دوران دل‌بستگی (پیوندهای عاطفی با افراد مهم زندگی) است و اگر محبت همراه با احساس امنیت برایش پدید آید، در آینده او تأثیر مثبت خواهد داشت (دهنوی، ۱۳۸۸، ص ۱۳۸).

درک محبت از سوی کودکان در سنین مختلف متفاوت است. در هفت سال اول زندگی، محبت بیشتر تکیه بر لذت‌های حسی دارد و کودک سرچشمه احساس محبت را لمس بدنی می‌داند که بر اثر آن، صفای محبت و عشق در او ایجاد می‌شود. لمس گرمی بدن مادر، تماس با جسم او از راه مکیدن، دست بر سر کشیدن‌های پدر و در آغوش گرفتن‌ها، کودک را از محبت سیراب می‌کند. چه بسیار دردها و رنج‌های جسمانی، که با دست کشیدن پدر و مادر بر موضع درد، کودک را تسکین می‌دهد. چه نوازش‌ها و دست‌های پرمهر، که وقتی بر سر کودک کشیده شد، دلش را لبریز از نشاط می‌سازد (قائمی، بی‌تا، ص ۱۴۵).

از آنجا که مغز یک نوزاد هنوز به خوبی شکل نگرفته و بدون ساختار است و برای رشد و تحول خود، نیاز به تحریک دارد، نه تنها به تحریکات محسوس گوناگون مثل بازی‌ها، رنگ‌ها یا موزیک، بلکه به برخوردها و رفتارهای محبت‌آمیز نیز محتاج است، بنابراین محروم کردن کودک از محبت والدین، به خصوص مادر در دوره نوزادی تأثیر نامناسبی بر رشد شخصیت کودک می‌گذارد.

نتیجه‌گیری

محرمیت رضاعی شرایطی دارد که یکی از شرایط آن این است که کودک به صورت مستقیم از سینه زن شیر بخورد و اگر شیرزن را بدوشند و به کودک بخوراند، محرمیت رضاعی محقق نخواهد شد. به نظر می‌رسد، خداوند متعال با این حکم شرعی خواسته است که به والدین تذکر دهد:

۱. کودک در آغوش مادر آرامش عاطفی و امنیت به دست می‌آید و محبت را همراه با شیر از مادر دریافت می‌کند.

۲. هدف از شیردادن به کودک، تنها تغذیه او نیست، بلکه کودک به محبت و آرامش نیز نیاز دارد. بنابراین، هم پدران و مادران، تنها نباید برای رشد جسمی آنها باشد، بلکه محبت و آرامش دو نیاز اساسی کودک محسوب می‌شوند که والدین نباید از آنها غفلت کنند.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. ابن سینا، حسین عبدالله، قانون در طب، ترجمه علی رضا مسعودی، کتاب اول، فن سوم، کاشان، مرسل، ۱۳۸۶
۳. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ۱۵ جلد، بیروت، دار الفکر للطباعة و النشر والتوزیع، چاپ سوم، ۱۴۱۴ ه ق
۴. اصفهانی، عمادالدین حسین، مجموعه زندگانی چهارده معصوم علیهم السلام، تهران، شرکت سهامی طبع کتاب، ۱۳۷۵.
۵. آیت اللهی، معصومه، «نگهداری و دوشیدن شیرمادر»، تبیان، ۱۳۹۱،
۶. (تاریخ دسترسی: ۹۷/۸/۲۵)، <https://article.tebyan.net>.
۷. باقری طاقانکی، سبزه علی، ناصری نژاد، اعظم السادات، برای تمام خانواده‌ها، قم: نصاب، ۱۳۸۸ ش.
۸. پروتوکول شماره ۸: **Human milk storage information for home use for healthy full-term infants**. آکادمی پزشکی و شیردهی
۹. جانسون، اسپنسر، نقش مادر در تربیت، مترجم نیاز ظفری، تهران، انتشارات کتاب درمانی، ۱۳۹۲ ش.
۱۰. حجازی شهرضایی، مهدی، ترجمه عیدی خسروشاهی، قم، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۴۱۹.
۱۱. حسینی واسطی، سید محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، ۲۰ جلد، بیروت، دار الفکر للطباعة و النشر والتوزیع، چاپ اول، ۱۴۱۴ ه ق
۱۲. خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، مترجم علی اسلامی، ۴ جلد، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۷ ش.

۱۳. دهنوی، حسین، نسیم مهر، ج ۱، قم: انتشارات خادم الرضا (ع)، ۱۳۸۸ش
۱۴. سبزواری، سید عبد الأعلى، مهذب الأحكام، ۳۰ جلد، قم: مؤسسه المنار - دفتر حضرت آیه الله، چ چهارم، ۱۴۱۳ ه ق.
۱۵. سرسره، «مزایای شیر مادر برای نوزاد»، بی تا، (تاریخ دسترسی: ۹۷/۸/۲۵)، <https://sorsore.com>
۱۶. علیمردانی، زهره، می خواهم کودک باهوشی داشته باشم، قم، دانش و سلامت، ۱۳۹۰ش.
۱۷. فلسفی، فاطمه، «تغذیه نوزاد با شیر مادر»، علوم تربیتی پیوند، بهمن ۱۳۷۳، شماره ۱۸۴، صص ۵۰ تا ۵۵.
۱۸. فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، محجة البيضاء، ۸ جلد، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۱۷.
۱۹. قائمی، علی، خانواده و تربیت، بی جا: انتشارات قائمیه، بی تا.
۲۰. کلیشادی، رؤیا، تغذیه کودک و نوجوان در سلامت و بیماری، اصفهان، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، ۱۳۸۳.
۲۱. کیانی، کاظم، تغذیه کودک، تبریز، انتشارات زر قلم، ۱۳۸۶
۲۲. کلینی، ابوجعفر، محمد بن یعقوب، الکافی، ۸ جلد، تهران، دارالکتب الإسلامية، چ چهارم، ۱۴۰۷ ه ق.
۲۳. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ۱۱۰ جلد، بیروت - لبنان، دار احیاء التراث العربی، بی تا.
۲۴. محمدزاده، راضیه، مادر اگر این گونه می بود، تهران، مرکز منیر، ۱۳۸۴
۲۵. مخبر، سیما، ریحانه بهشتی یا فرزند صالح، تهران، نورالزهر، ۱۳۹۵
۲۶. مختاریان، طاهره، فرهود، داریوش، مالمیر، مریم، مختاریان، طیبه، «ضرورت اخلاقی تغذیه با شیر مادر و پایبندی به حقوق نوزادان»، اخلاق در علوم و فناوری، بهار

- ۱۳۹۶، شماره ۴۳، صص ۶ تا ۱۴
۲۷. مروجی طبسی، محمدجواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت علیهم السلام، با مقدمه استاد معرفت، ج ۲، قم، بوستان کتاب قم، ۱۳۸۳
۲۸. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۲، تهران، دارالکتب اسلامی، ۱۳۸۷
۲۹. مکارم شیرازی، ناصر، رساله توضیح المسائل، قم، قدس، چاپ هفتاد و هشتم، ۱۳۷۳
۳۰. مکارم شیرازی، ناصر، کتاب النکاح، ۶ جلد، قم، انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب علیه السلام، ۱۴۲۴ ه ق.
۳۱. مهدک، «عوارض عدم تغذیه با شیر مادر»، بی تا، (تاریخ دسترسی: <http://mahdak.com>، ۹۷/۸/۲۵)
۳۲. میفان، «فواید تغذیه ای شیر مادر کدامند؟» بی تا، (تاریخ دسترسی: <http://mifan.ir>، ۹۷/۸/۲۵)
۳۳. نجفی، محمدحسن بن باقر، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، تحقیق و تصحیح شیخ عباس قوچانی، ج ۴۳، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چ هفتم، بی تا
۳۴. نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، ج ۱۵، بیروت، مؤسسه آل بیت، ۱۴۰۸.
۳۵. نی نی پلاس، «پوست به پوست مادر و نوزاد»، بی تا،
۳۶. (تاریخ دسترسی: ۹۷/۸/۲۵)، <https://niniplus.com>
۳۷. Effect of storage on breast milk antioxidant activity». Arch Dis Child Fetal Neonatal Ed. انوران، پترووا ای (بی ام جی Publishing Group Ltd)، نوامبر ۲۰۰۴،
38. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/148819>
38. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1287438>.